

В.В.Шусть. Ціннісно-історичні концепти як чинники традиційної системи виховання // Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика. – Т. ІХ, частина 5. – 2010 – С. 70–75.

УДК 316.61(477)

Шусть В.

ЦІННІСНО-ІСТОРИЧНІ КОНЦЕПТИ ЯК ЧИННИКИ ТРАДИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ

Актуальність тематики та постановка проблеми. Ціннісні орієнтації тієї чи іншої епохи беруть участь у формуванні типу особистості, її поведінкових і ментальних навичок, в цій ролі пронизують собою всю культуру. При цьому кожна нація має свої традиційні цінності, для яких характерні стабільність і певний консерватизм. Традиційні цінності народу відіграють особливу роль - вони "формують те нерозчленоване осереддя, притаманне кожній національній культурі, завдяки якому, власне, й говорять про певну специфіку того чи іншого етносу - "душу народу", його культуру, психологію, ментальність" [7: 24].

Ціннісно – історичні концепти є породженням конкретної культури суспільства, які існують в силу того, що люди згодні діяти так, начебто вони існують, чи згодні діяти певним умовним правилам [18].

Поняття "цінності" та "традиційні українські цінності" отримує широке висвітлення у текстах соціально-політичного дискурсу в Україні. Це пояснюється цілою низкою факторів.

Перш за все варто зазначити, що сьогодні існує соціальна потреба в науковому обґрунтуванні духовних ціннісних основ як передумови безпеки українського суспільства в умовах кардинальної зміни ціннісних орієнтацій та загострення глобальних небезпек. Реальний стан духовності українського суспільства є критичним. Про це свідчать величезна кількість виступів, статей

і аналізів у соціально-політичному дискурсі країни. Етнічні цінності стають соціальним конструктом, діють тільки тоді, коли використовується в освітніх моделях в якості напрямного й пояснюючого дії людей елементу. За допомогою етнічності ідентифікуються риси й характеристики людей. Відбувається натуралізація соціальної й культурної поведінки, думок, які перебувають у залежності від зовні сприйманої етнічної приналежності.

Мета статті полягає у виокремленні ключових цінностей у картині світу української національної свідомості та врахування їх в традиційній системі виховання.

Виклад основного матеріалу. Однак, людина сучасного, насамперед західного світу не бажає нових проблем - по problem - його гасло, вона утомилася від світу, давно виробила для себе стереотипи поведінки й життєвого стилю, вона не бажає турбуватися із приводу нового й тому дивиться на національну культуру як на артефакт ілюзорного світу [12]. Сьогодні є очевидним, що “перевірка” на значимість і значущість для світу тих або інших національних культур полягає у відповідності їх загальнолюдським цінностям, але на ділі ці загальнолюдські цінності підмінені цінностями так званого західного світу - нормами демократичного суспільства Заходу, і тому саме “західна” людина виступає мірилом цінності національних культур. По-справжньому Захід може прийняти тільки знайомий собі, порівнянний, схожий світ; іншого Захід не сприймає.

Широко поширена думка, що глобалізація сприяє поглинанню культурою Заходу всіх інших культур. Дійсно, щоб бути “почутими”, щоб пробитися й зберегтися, ці культури повинні вподібнюватися культурі Заходу. А уподібнення знижує самобутність національних культур, і сприйнятими стають культури в максимальному ступені відповідні здатності Заходу до сприйняття. У підсумку від самобутності національних культур нічого не залишається.

Культурному різноманіттю людства кинутий виклик з боку західної масової культури, і відповіддю на нього може бути тільки послідовне й

поступове використання національних культурних цінностей, що сприяє позитивному рішенню вартих перед суспільством проблем.

Але не буде великого лиха, як відзначає відомий філософ А.Г. Косиченко, якщо національна культура не зустрине широкого розуміння [17]. Зрештою, вона, у першу чергу, національна культура, а, отже, культура конкретної нації. Національна культура може й повинна виховувати людину на цінностях, властивій цій культурі. І якщо це дійсно культура, те така людина цікава світу, тому що крізь культурну самобутність людини проступає загальнолюдська культура. Національна культура кошовна саме своїми специфічними цінностями, тому що ці цінності є не що інше, як ще один спосіб бачити світ і зміст буття в цьому світі.

Коли ми говоримо про традиційну культуру, те маємо на увазі культуру суспільств, соціальна структура яких заснована на традиційних духовних цінностях, що мають досить тривалу історію цивілізованого розвитку. Це суспільства з більш-менш безперервною й тривалою традицією формування національного менталітету й способу життя.

Реалії сучасного світу переконливо показують, що традиційні структури дуже органічно вплітаються в тканину нинішньої цивілізації. Без досвіду неможливо й новаторство. Саме традиції дозволяють людині не розгубитися, а пристосувати свій спосіб життя до стрімких змін сучасного світу.

Теза про це протистояння цінностей відображає тільки верхівку айсберга. Насправді ситуація із ціннісними орієнтирами в сучасному світі набагато складніша. Більше глибокий розгляд проблеми показує, що саме поняття “традиційні цінності” є збірним, умовним, абстрактним. Строго кажучи, цінності людини завжди актуальні, вони повинні орієнтувати людину в сучасних їй реаліях. Повинні допомагати їй жити змістовно, осмислено й відповідально, а не спричиняти роздвоєння її свідомості й поведінки, коли внутрішній світ людини організований на традиційних цінностях, а його реальне функціонування в сучасному суспільстві - на інших, часто

протилежних першим. Таке існування людини трагічне й конфліктогенне. Виникаюча при цьому ціннісна прострація особистості не сприяє активній життєвій позиції, виробляє апатію й соціальну фрустрацію.

Протиріччя між традиційними й сучасними цінностями знаходиться не між ними, воно перебуває в системі саме сучасних цінностей, не дозволяючи їм укорінитися з достатньою підставою ні в особистісній, ні в суспільній сферах. Скільки-небудь цілісна система цінностей сучасної людини відсутня, як на Заході, так і на Сході. Практично це можна бачити всюди: терористи, апелюють до системи релігійних цінностей, що виправдовує їхні дії, свідомо або несвідомо роблять підміну релігійних цінностей актуально-політичними цілями, і діють, уже зі змісту останніх. Все це, переконливо демонструє ціннісну анархію в сучасному світі, що для зручності й виправдання йменується плюралізмом, але означає тільки одне: сучасний світ втратив ціннісні підстави своєї життєдіяльності. Звідси фрагментарність і непослідовність; умовність союзів і регіональних об'єднань; волюнтаризм, відсутність стабільності й критеріїв у політиці; абсолютна маніпуляція гігантськими масами людей; надзвичайна й не виправдана влада ЗМІ й т.д.

Досвід останніх десятиліть дозволяє зробити дуже важливий і значний висновок: як такі війни в їх колишнім розумінні зараз не потрібні, якщо до воєнних дій і вдаються, то зовсім з іншими цілями, чим колись; ті результати, до яких раніше приводили війни, зараз цілком досягаються руйнуванням систем цінностей супротивника, і останній перетворюється при цьому навіть на союзника.

Не тільки традиційні цінності зазнали удару перед викликами сучасності, що в принципі зрозуміло: вони склалися в зовсім іншій культурній, соціально-політичній й економічній атмосфері, також цінності, породжені більш близькою нам епохою, цінності, що концентруються навколо ліберальних і демократичних концептів й ідей - і ці цінності неспроможні й порожні, як це демонструє новітня історія. Західний світ, що нібито живе

відповідно до цих цінностей, реально живе зовсім інакше, звівши деякий позитивний зміст цих цінностей до голого егоїзму, що граничить із тваринними інстинктами. Ліберальні цінності, будучи доведені до граничного їхнього практичного втілення, перетворилися в засіб руйнування суспільства, що їх породило.

Роздумам про це присвятив свою поему "Євшан-зілля" палкий патріот України Микола Вороний [16]. Батьківщину не обирають. Вона, як і мати, у людини одна, куди б не закинуло нас життя. Це вона, Вітчизна, вибрала нас і сповнила душу дивними піснями, напоїла чар-зіллям широких степів та буйних лісів і полонила цілющими пахощами землі своєї. І все це живе в нас змалку, успадковане від далеких пращурів. Часом людина відривається від рідного коріння, мандрує в далекі світи, переймає чужі звичаї, заглушуючи в собі голос родової пам'яті. І ось уже забуто і рідні мелодії, і давні традиції, і тихі води, і ясні зорі. Чужина зловила душу у свої сіті, відлучила від рідної матері й потім зловтішається від тієї зради. Та чи можна безслідно стерти історичну пам'ять людини і цілого народу?

На перший погляд здається незвичним, що мова йде про давніх ворогів слов'янського люду, половців, у позитивному плані. Виявляється, вони такі ж люди, як і ми, у них теж є свої цінності й святині, серед яких найвище стоїть Вітчизна. І чому б тому хлопчині не прирости серцем до іншої землі, де його люблять, оточують розкошами, ні в чому не відмовляють? Здається, так воно і є: половчанин забув свій край, звик до чужих людей, чужої мови й того золотого ланцюга, яким прикули його споконвічні вороги рідного народу. Як часто люди дають одурити себе, міняючи святу волю й дорогоцінну отчу землю на сите, бездумне життя! Зачерствіло, оглухло серце, мовчать його струни, байдужі до співу гудця, що щиро прагне пробудити в юнакові давні спогади, оживити в його душі образ рідного краю. Безнадійні старання... Тільки чому ж раптом так затремтів і зблід обличчям юнак? То посланець від батька дав понюхати половчанину сухої степової трави - зілля євшану. І той гіркий рідний запах підняв з глибини серця цілу бурю спогадів і полум'яних

патріотичних почуттів:

"Краще в ріднім краї милім
Полягти костьми, сконати,
Ніж в землі чужій ворожій
В славі й шані пробувати!"

Як би хотілось поетові, щоб його палке слово стало тим чудодійним зіллям, що лікує хворі душі, повертає їх до життя, нагадує про те, чиї ми діти! Щоб блудні сини повернулись у свій ясний край, до рідної матері Вітчизни і примножили славу своїх далеких предків.

Феноменальним явищем і складовою української етнічної приналежності наприклад, є козацька педагогіка: в усній формі вона зберегла, передаючи з покоління до покоління найкращі духовні цінності народу, досвід виховання, формування і навчання особистості, не зафіксовані письмово прогресивні й результативні форми допологового виховання, батьківського опікування немовлят і дітей дошкільного віку, роботи з отроками, підлітками і юнаками та побудови взаємин між дорослими [13]. Так виникли неписані закони кодексу лицарської честі, що передбачали:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини-України;
- готовність захищати слабших, молодших, зокрема дітей;
- шляхетне ставлення до дівчини, Жінки, бабусі;
- непохитна відданість ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, скромність і працьовитість тощо);
- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- прагнення робити пожертви на будівництво храмів, навчально-

виховних і культурних закладів;

— цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;

— уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти інші чесноти.

Козацька педагогіка як невід'ємна складова української етнопедагогіки акумулювала в собі вироблені віками та апробовані часом традиції тіловиховання молоді.

Система освіти і виховання у школах Запорозької Січі (козацькі, січові, полкові, паланкові, парафіяльні та інші школи) передбачала формування у молоді, крім якостей лицарської честі, певної системи доблесті та звитяги, а саме:

— готовності боротися до загину за волю, честь і славу України;

— нехтування небезпекою, коли справа стосується нещастя рідних, друзів, побратимів;

— ненависть до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих зайд-завойовників;

— здатність відстоювати рідну мову, культуру, право бути господарем на власній землі;

— героїзм, подвижництво у праці та в бою в ім'я свободи і незалежності України [13].

У козацькому середовищі виникло, закріпилося, а потім і поширилося в слов'янському стилі кілька специфічних систем фізичних і психофізичних вправ, спрямованих на тіловиховання, самовдосконалення особистості. Це перш за все система фізичного виховання і військового вишколу учнів різних типів шкіл (володіння луком, списом, шаблею і арканом, майстерність їзди на бойовому коні, управління і догляд за ним тощо).

Система ведення наступальних і захисних боїв з позиції духовності, створення "кругової неприступної оборони" (між іншим, і свої військові табори вони зводили за такими ж принципами), системи козацького єдиноборства: все підпорядковувалося основній меті — вихованню незборимого воїна-захисника,

богатиря, красивого тілом і духом, інтелектуально багатого.

Козацька служба вимагала високого рівня духовності й загартованості, витривалості до голоду і спеки, дощу і снігу, до відсутності харчів і питної води, що зумовлювало побудову єдиноборств у поєднанні з високим рівнем моральності, лицарської честі.

"Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, у процесі народних ігор, змагалася на силу, спритність, винахідливість, точність. Традиційними були змагання на конях (перегони та ін.) [13].

А в непрохідних дніпровських плавнях козацька молодь під наглядом найбільш досвідчених запорожців у постійній праці загартовувала своє здоров'я, силу і спритність. Цьому сприяло полювання, плавання, рибальство та постійні змагання з веслування.

Найбільш відповідальним випробуванням для молоді було подолання дніпровських порогів, і тільки тоді вони отримували звання "істинного" запорозького козака".

Серед запорозьких козаків значного поширення набули різноманітні системи єдиноборств. Найвідоміша лягла в основу козацького танцю гопак, що формує інтелектуальне, духовне, фізичне та естетичне багатство юності.

Окремі козаки спеціальними вправами досягали неймовірного ефекту, коли "тіло грає" (у такому разі больові удари противника не відчувалися). Такі козаки миттєво концентрували внутрішню енергію в ту частину свого тіла, куди спрямовувався удар нападника. Подібні явища притаманні й східним системам боротьби, наприклад, мистецтву тибетських ченців катода і "школі залізної сорочки" в кунг-фу та карате.

Виховання в козацьких школах і літніх юнацьких таборах проводилося у ході різноманітних ігор, засобами спортивних, рухливих ігор, розваг та змагань, що гартували волю і характер юних, розвивали духовність і інтелект, множили витримку, наполегливість, уміння доводити справу до кінця, до перемоги. Спортивно-фізичні ігри прямо та опосередковано впливали на формування інтелектуального рівня юного українця, на розумовий і фізичний розвиток

особистості.

В умовах боротьби за збереження українського етносу і виживання в екстремальних обставинах козаки гартували своє тіло і дух, доводячи особистісні якості майже до ідеальності. Так, могутнім вождем був Іван Підкова, гетьман низових козаків, який був такої міцної породи, що гнув підкови. Ось чому за ним закріпилося прізвисько "Підкова". Добре розвиненими фізично були Б. Хмельницький, П. Сагайдачний, І. Богун, І. Свірчевський та ін. [13].

Історія часто буває несправедливою до людини, бо зафіксує для нащадків не тільки не найголовніші, а й подекуди зовсім незначні її риси чи епізоди життя. І одним із прикладів цього може бути князь Дмитро Вишневецький, що увійшов у народні думи під іменем Байди - безтурботним гультапакою, котрий тільки й знає пити мед-горілочку.

Однак цей мудрий, енергійний чоловік зумів зробити те, що не вдавалося його попередникам. Він зібрав у єдине ціле розрізнені козацькі ватаги і 1552 року спорудив на острові Хортиця великий замок, що став першою козацькою фортецею. Байда вирішив покласти край татарському та турецькому пануванню у південних степах України: зібравши чимале військо, він організовує сміливі походи на Крим, громить турецькі фортеці на Чорному морі. І вирішив кримський хан знищити козацьку фортецю. 1556 року взимку ординці взяли в облогу замок Вишневецького. Але козаки захищалися сміливо й майстерно, і, простоявши біля стін фортеці, татари відступили ні з чим.

Улітку татари з допомогою турків знов напали на Хортицю. Але Байда зміг вивести людей і відпливти на човнах-чайках, а Хортицю зруйнували. Та даремно турки з татарами святкували перемогу. Гетьман знову збирає великі сили і завдає ворогам нищівних ударів. На Україні вже було регулярне військо. Кидаючись на всі боки у пошуках спільників для боротьби, Байда мав необережність втрутитися у міжусобиці молдавських володарів, виступивши на допомогу одному з них. Гетьмана зрадили, підступно взяли в полон і, як дорогий дар, відправили турецькому султанові.

За народними переказами, султан придумав для гетьмана мученицьку смерть. Його зачепили гаком за ребро і чекали, що він благатиме, аби його зняли й помилували. Смерть Байди була великою втратою для козацтва, адже своїми перемогами, надіями він ніби поставив важливі завдання перед усіма наступниками, які повинні були шукати в Європі спільників для боротьби з турками і об'єднувати сили всього козацтва в єдиний кулак, як це зробив він. І не випадково історики називали його духовним батьком Січі [15].

Легендарний запорожець, яскравий представник славного лицарства - козак Голота, зневаживши "шати дорогії", байдужий до всякого зовнішнього блиску, він сповнений гідності захисника Вітчизни. Сам-один розгулює полем килиїмським і "не боїться ні огня, ні меча, ні третього болота", бо певний своєї козацької відваги. Хіба під силу здолати такого хвалькувату татарину? Жоден ворог не міг зрівнятися з козаком могутньою силою духу та безмежною волелюбністю. Тривалий час пробув у турецькій неволі Самійло Кішка, але зберіг відданість рідній землі й вірі християнській і гідно витримавши тяжкі випробування, здобуває собі та побратимам омріяну волю й повертається до рідних берегів Дніпра - Славути. Дума "Іван Богун" змальовує іншого народного героя, який теж потрапив у скрутне становище. Обороняючи Вінницю від польських шляхтичів та турків, він мужньо витримує облогу міста і, дочекавшись загонів Богдана Хмельницького, розбиває ворога.

Народ України проводив виховання підростаючого покоління на прикладах визначних козаків, козацьких традиціях і законах, тому вся педагогіка носила назву козацької, її дійовими засобами ставали народні козацькі думи й історичні пісні, легенди і народні перекази, сміховини та величезна кількість влучних афористичних творів, які потім одержать назву приказок та прислів'їв.

Все це яскраво видно і на прикладі життя та боротьби славетного І.Д. Сірка [13].. Щодо нього у свою вічну пам'ять (думи, історичні пісні, перекази, легенди, що є прикрасою українського епосу і міфології) народ увібрав найсвітліше, що тільки може характеризувати визначного полководця,

дипломата, державного діяча і прекрасну людину, якого 8 разів підряд обирали кошовим (нечувано в історії козацтва), який переміг ворога в 52—53 походах із 55, а решта битв завершилася перемир'ям.

Про Сірка ходила добра слава як про звитяжця: він міг сам і вимагав від своїх козаків — "молодих соколят" — спати на землі, митися холодною водою, уміти пірнати, плавати, стрибати у воду. Кожен його козак умів доглядати за конем (навіть, якщо був пішим), гарцювати, переходити з галопу в алюр і навпаки, рубати ("сікти на капусту") лозу на повному скаку (а це могла зробити лише струнка людина).

Як відомо, Іван Сірко не залишив спеціального заповіту, тим паче з питань тіловиховання і гарту людського організму. Але спосіб його щоденного життя, спілкування з козаками свідчать, що він сам прожив своє життя за давніми українськими законами і традиціями тіловиховання, тіловдосконалення, у тісному зв'язку з природою, її законами та особливостями, чого наполегливо і постійно вимагав від своїх підлеглих, від молоді.

Іван Сірко за життя дбав про розвиток могутньої гілки народної культури і світосприйняття — фольклору. Він дбав про збереження стародавніх традицій, обрядів, про відродження національної культури в побуті, народній освіті, науці, у розвитку суспільних взаємин.

Виховне значення образу Івана Дмитровича Сірка зростатиме прямо пропорційно до вивчення його життєвого шляху й образу в народнопоетичній творчості, творами якої користується національна етнопедagogіка. Тому кожному слід знати, що кошовий отаман Іван Сірко воював навіть у Франції, потім у Паризькому університеті читав лекції з історії України і Польщі. Цей визначний полководець і дипломат, енциклопедист свого часу, який володів багатьма мовами, мав знання, що дорівнювали знанням найвидатніших тоді вчених світу, чітко знав, що недоторканність рідних земель (кордонів землі української) слід утримувати не тільки і не стільки силою, як договорами, угодами, роз'ясненням своєї позиції, переговорами, переконаннями, давати відсіч слід тільки у разі прямої агресії.

У лекціях з історії України, з якими І.Д. Сірко виступав у столичному університеті Франції, він докладно зупинявся на давніх українських (ще праукраїнських) традиціях тіловиховання і тіловдосконалення, на системі українсько-козацьких шкіл військового одноборства і самозахисту, їхньому впливові і єдності з інтелектуальним і духовним вихованням. Сірко завжди велику увагу приділяв домашньому (читай — сімейному) вихованню [15].

Певно, через те, керуючись народною мудрістю, що чисті й незамулені джерела знань, духовності — де могутня і непереборна сила в боротьбі за волю ("вольності", "воленьку святую" та ін.), поняття "воля" було найпоширенішим серед козаків, найдорожчою духовною цінністю. Українське козацтво виробило власну духовність, різноманітні компоненти якої — козацька ідеологія, козацька філософія, козацька мораль і етика, козацький характер, козацький світогляд благотворно впливали на молодше покоління.

Як видно з прикладу І.Д. Сірка, козацька система виховання заперечує рабську психологію, втрату людиною самостійності та гідності, пасивність, політичне прислужництво, невіру в свої сили. Багато людей були переконані, що таких козаків не беруть ні куля, ні шабля, ні вогонь, ні вода. Такі реальні й напівлегендарні факти з життя козаків-характерників стимулюють учнів розвивати в собі фізичні та духовні резерви, займатися ґрунтовним самопізнанням і самовдосконаленням.

Аналогічно і зі здобутками козацької педагогіки у формуванні інтелектуальної козацької духовності й тіловиховання молоді, що теж потребують творчого підходу при практичному перенесенні досягнень минувшини на ґрунт сьогодення. Тільки в конкретних справах, активній інтелектуальній і практичній діяльності учні зможуть успішно розвивати в собі козацьку кмітливість, винахідливість, підприємливість, творчу ініціативність, — зазначають провідні теоретики козацької педагогіки [15].

Етнічність виступає організуючим соціальні взаємодії елементом. Вона виступає як пояснюючий характер і практику інтеракції елемент, що ґрунтується на зовні сприйманій природності й об'єктивності залежності

соціально-культурних характеристик від етнічної ідентичності.

Вчені виокремлюють три механізми, що пояснюють функціонування етнічності як соціального конструкту [14]. Механізми існують у відповідних полях: дискурсивному, полі щоденної практики, полі конструювання соціальних меж. У дискурсивному полі етнічність визначається зусиллями елітних груп і груп експертів. Вони мають символічну владу номінацій, роблять соціальні класифікації й конструкти. Етнічні конструкти інтегруються в масову свідомість, стають соціальними репрезентантами й елементами загального знання. На їхній підставі виробляється об'єктивна реальність, якою керуються автори в повсякденній взаємодії. Так, конструкт етнічності знаходить діючу силу в на стику дискурсивного й полі повсякденної практики.

Процес побудови етнічних меж включає три процеси: ідентифікація індивіда як чужого групі; типізація й об'єднання групи чужих на підставі одного або декількох сприйманих як їх «загальних» характеристик; побудова на їхніх підставах етнічної границі, що відокремлює групу від етнічно чужої, одночасно окреслює обмежений спектр можливих практик для чужих.

Наприклад, В.В. Горлинський вважає, що порушену проблему для українського суспільства актуалізують наступні чинники:

- криза світоглядних засад, зумовлена зламом старих та не сформованістю нових стратегічних пріоритетів на пострадянському просторі;
- поляризація ідеологем і відповідних цінностей в українському суспільстві, що виражається в різноспрямованості геополітичних векторів його розвитку та може сприяти розколу нації;
- поява інформаційних технологій для маніпулювання свідомістю громадян в інтересах окремих політичних та інших груп;
- духовна маргіналізація, відсутність духовно-релігійної, культурної та громадянської самоідентифікації значної частини населення і зростання на цьому тлі впливу нерелігійних псевдодуховних організацій, тоталітарних сект, громадянська індиферентність населення;

- вимивання національних і традиційних цінностей українського народу та нав'язування масовій свідомості примітивних утилітарних смислів споживання і репродуктивного існування як наслідок глобалізаційного процесу [2; 1].

Унаслідок переходу суспільства в фазу інформаційного розвитку і підвищення ролі інформаційних технологій, економічний та технологічний прогрес і безпека суспільства дедалі більше визначатимуться духовно-інтелектуальним розвитком соціуму [1; 16]. Інформаційну й духовну сфери аналітики сьогодні розглядають як поле бою нового типу війн - духовно-моральних, які ведуть за цінності та інтереси. Така війна, вважає Л. Шершньов, *"б'є по сутнісній основі людини, її культурному ядру моральності, ментальності"* [1; 2].

Багато труднощів і проблем у суспільно-політичному розвитку постали перед українським суспільством і через процеси глобалізації, і через недостатньо чітку ідентифікацію населення країни як українців, і недостатнє ототожнення громадян України з певною нацією, культурою, ідеологією. Як зазначають спеціалісти, політологи, науковці, найбільші труднощі, що постали перед Україною полягають у наступному: *"Повільні процеси набуття української національної ідентичності, поляризація суспільства за культурно-мовною та ідеологічною ознаками, відсутність спільних для всього населення України політико-ідеологічних цінностей, міжетнічні та міжконфесійні тертя і конфлікти, недовіра до влади, низька правова культура, аполітичність і недостатня громадянська свідомість населення тощо"* [8; 27].

М. Жулинський наводить дані соціологічних опитувань, згідно яких лише 45% наших громадян вважають себе передусім громадянами України, а представниками свого етносу, нації - 2,5% [4; 4]. Іншими словами про національну ідентичність мова не йде, хоча очевидно, що повна самоідентифікація неможлива без співвіднесення себе з певним етносом, нацією, культурою, мовою, релігією, історією.

Такий стан пояснюється ще і тим, що сьогодні в українському суспільстві відбувається зміна кількох ціннісних систем, які склали основу суспільства і держави. *"На зміну радянській системі декларації сурогатно-колективних, патерналістських цінностей, яка існувала кілька десятиліть, формується нова система цінностей, яка передбачає чітку орієнтацію українців на європейські цінності, на значні ціннісні досягнення українського народу, на моральне оздоровлення суспільства, зростання значення цінностей та культури громадянського суспільства в загальному розвитку української політичної нації порівняно з цінностями держави"* [6; 75].

Можна погодитися з Г.П. Дашутінім та М.І. Міхальченком у тому, що *"для України пошук нової системи ідеалів і орієнтирів є сьогодні складним, але важливим завданням. Без цього пізнавального і світоглядного пошуку неможливо розробити програми економічних, політичних, освітянських та інших реформ, подолати системну кризу, яка розхитує суспільну будівлю"* [3; 12].

У філософській та соціологічній літературі до системи світоглядно-ціннісних орієнтацій індивіда відносяться певні сенсожиттєві настанови, система ідентифікацій, тобто ціннісні ознаки, які слугують критерієм для ототожнення суб'єкта з певними суспільними, професійними, культурними й історичними групами; також морально-етичні норми, цінності і уявлення, зокрема, про "добро" і "зло", справедливість, право, обов'язок, місце індивіда у суспільстві [8; 27]. Іншими словами, світоглядно-ціннісні орієнтації і індивіда, і суспільного суб'єкта є чинником, що визначає зміст ідентифікації та критерії відбору ознак, за якими відбувається така ідентифікація.

Криза ознак ідентичності полягає у відсутності або знеціненні серед певної категорії населення конкретних ознак, навколо яких мала б формуватися така ідентичність. Невирішеність завдання з формування української громадянської нації й, відповідно, української національної ідентичності полягає у відторгненні більшою частиною населення тих цінностей, які держава досить довгий час пропонує як засіб консолідації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Методологічні засади розробки стратегії національної безпеки України // Стратегічна панорама. - 2004. - №3. - С. 15 - 24.
2. Горлинський В.В. Духовні координати безпеки суспільства. - http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prmb11&issue+2006_1
3. Дашутін Г.П., Михальченко М.І. Український експеримент на терезах гуманізму. - К.: Парлам. вид-во, 2001. - 335 с.
4. Жулинський М. Україна: випробування свободою, або чим зумовлюється прогрес нації // Дзеркало тижня № 38 (513) 25 вересня - 1 жовтня 2004.
5. Кавалеров А.А. Цінність у соціокультурній трансформації: Монографія. - Одеса: Астропринт, 2001. - С. 165 - 177.
6. Кобля М.М. Цінності державного управління - <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-1/txts/KOBYLA.htm>
7. Кочетков В.В. Психология межкультурных различий. - М.: ПЕР СЭ, 2002. - 232 с.
8. Пироженко В.О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем // Страт. панорама. - 2005. - № 2. - www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=gupr3&issue=2006_2 - 23к
9. Практическая психодиагностика. Методы и тесты. Учебное пособие // Ред.-сост. Райгородский Д.Я. - Самара: Издательский Дом "БАХРАХ _ М", 2003. - 675 с.
10. Символи та цінності сучасної України - <http://www.tomenko.kiev.ua/cgi/redirect?url=pk-14012003.html>
11. Ціннісні орієнтації молоді. Дослідження "Молодіжної альтернативи" - <http://www.ya.org.ua/brochure/2002/003/000.htm>
12. Орлов Ф.И. Социальные издержки глобализации // Социологические исследования. №7. 2001. С. 13-22.
13. Руденко Ю.Д. Українська козацька педагогіка: відродження, пошуки, перспективи. Рідна школа, №5, 1994.

14. Осипов Александр. Механизмы институционализации этничности // Сообщества как политический феномен / [Н.В.Борисова и др.]; под ред. П.В.Панова, К.А.Сулимова, Л.А.Фадеевой. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. С. 202- 221.
15. Тимофеев В. Школа козацько-лицарського виховання – берегиня духу села. Наша школа, № 5-6, 2000.
16. Вороний Микола "Євшан-зілля" <http://www.ukrlit.vn.ua/lib/voronyi/potion.html>
17. Косиченко А.Г. Национальные культуры в процессе глобализации // WWW.orda.kz. Электронный информационно-аналитический бюллетень. №№ 8, 9.
18. Википедия. Концепт.
<http://ru.wikipedia.org/wiki/Концепт> ru.wikipedia.org/wiki